

Perheneuvonta
sosiaalinen innovaatio
Historiallista sosiologiaa ja sosiaalihistoriaa diakoniahistorian
tangentilla

Esitelmä Diakonian tutkimuksen päivässä
27.11.2009 Tieteiden talossa, Helsingissä
Ali Kulhia, teol.lis.

Perheneuvonta – sosiaalinen innovaatio	1
Tutkimustehtävä ja aiempi tutkimus	1
Perheiden paineet ja kirkollinen huoli	3
Joensuun toiminta alkaa	5
Toimintamalli hahmottuu	6
Malli kehittyy ja etenee	8
Auktoriteetit tiellä	10
Kirkollistumisen vaikeudet	11
Metodi ja sen tausta	12
Tapahtumat innovaatioprosessina	14
Kuvio 1. Sosiaalinen innovaatioprosessi	14
Johtopäätökset	16
Lähteet ja kirjallisuus	18
Painamattomat lähteet	18
Painetut lähteet	18
Sanomalehdet ja aikakausjulkaisut	18
Kirjallisuus	18

Perheneuvonta – sosiaalinen innovaatio

Tutkimustehtävä ja aiempi tutkimus

Nykykielen perheneuvonta oli alkuperäiseltä nimeltään avioliittoneuvontaa, sillä tämä oli pääasiallinen parisuhteen muoto 65 vuotta sitten. Olen tutkimuksissani selvittänyt tämän toiminnan taustamuuttujia. Sitran tutkimusjohtaja Timo J. Hämäläinen ja sosiologian professori Risto Heiskala olivat vetäneet muutama vuosi sitten Sitran tutkimushankkeen *Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys: kohti oppivaa yhteiskuntaa*. Tämän loppuraporttina ilmestyi teos *Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky* (2004), jonka tutkimustulokset herättivät minut pohtimaan innovatiivisuuden luonnetta.¹

Havaitsin yhteneväisyyksiä heidän laatimansa sosiaalisen innovaation vuokaaviolla ja avioliittoneuvonnan syntyhistorialla. Ryhdyin testaamaan näiden eri tutkimustraditioiden elementtejä yhdessä. Tätä voisi pitää tältä pohjalta poikkitieteellisenä tutkimuksena. Tosin historiallinen sosiologia on käyttänyt historiallisia tapahtumia tutkimustraditionsa alusta asti. *Max Weber* piti sosiologiaa yhtenä historiallisen tutkimusaineiston käsittelytapana.²

Sosiaalishistoriaan erikoistunut professori *Pertti Haapala* katsoo sosiaalishistorialle tyypilliseksi kokonaisvaltaisuuden, rakenneanalyysin, poikkitieteellisyyden, teoreettisuuden ja yleistämisen. Haapala tulkitsee, ettei sosiaalishistoria sinänsä ole itsenäinen tieteenala, vaan lähestymistapa. Historialliselle sosiologialle tyypillinen eksplisiittinen teoriasuhde tarkoittaa teoriankäytön läpinäkyvyyttä tutkimuskysymyksistä analyysiin ja johtopäätöksiin asti. Lisäksi historialliselta sosiologialta odotetaan perusteellista rajatun aineiston olosuhteitten ja tapahtumien kuvausta.³

Historiantutkimuksessa ei tavallisesti kirjoiteta auki tutkijan päättelyketjuja eikä taustalla vaikuttavia yhteiskuntateorioita. Nämä sisältyvät kirjoitetun tekstin kompositioon. Tällöin lukija voi saada käsityksen, että tutkimustulokset muodostuvat vain puhtaan järjen työskentelystä aineiston parissa ja ovat puolueetonta totuutta tapahtumista.⁴ Tarkoitukseni ei ole muodostaa tässä

¹ Hämäläinen & Heiskala 2004, 10.

² Anttila 2005, 201–202.

³ Anttila 2005, 202–203.

⁴ Kalela 2000, 144–145, 178–180, 210.

yhteydessä teoriaa, vaan tutkia teoreettisen viitekehyksen selitysvoimaa historiallisen tapahtuman tulkitsemisessa. Tätä voisi nimittää historiallis-sosiologiseksi narratiiviksi.⁵

Tutkimuksissa todetaan usein avioliittoneuvonnan alun liittyvän asevelipappitoimintaan, uuskansankirkollisuuteen, kirkon uuteen sosiaaliseen vastuuseen ja uusien toimintojen vyöryyn kirkon sodanjälkeisissä työmuodoissa. Nämä kontribuutiot näyttävät sopivan hyvin avioliittoneuvontaan, varsinkin kun ne kaikki niputetaan yhteen. Toteuttajajoukoksi nimetään asevelipapit ja heidät helposti katsotaan yhtenäisesti ajatteleviksi ja toimiviksi. Esimerkiksi Matti Joensuu ei koskaan ollut rintamalla, vaan vietti asepalvelusaikansa kotonaan toipilaana ja sairaaloissa sekä potilaana että sairaalapappina. Vuonna 1943 hän siirtyi Tampereen Kaupunkilähetysten palvelukseen. Avioliittoneuvonnan synnystä Tampereella ei kuitenkaan ollut olemassa akateemista erityistutkimusta ja sen tuottamia johtopäätöksiä ennen lisensiaatintutkimustani.⁶

Siitä, miten avioliittoneuvonta jatkui ja kasvoi sen alettua myös Helsingissä, tiedetään jo jonkin verran enemmän. Toimijat olivat tunnistettavasti rintamalla olleita asevelipappeja ja toimintaa jatkettiin pääosin Matti Joensuun kehittämällä metodilla.⁷

Hyödyllisiä keksintöjä nimitetään toisinaan innovaatioiksi. Aiheen teoretisoinnin aloitti *Joseph Schumpeter* jo vuonna 1912. Hän tulkitsi keksintöjen elinkelpoisuutta niiden välisissä evoluutiotaisteluissa, joiden vaiheita olivat inventio (keksintö), innovaatio (edellisen toteuttamiskelpoinen versio) ja diffuusio (tuotteen levittäminen markkinoille). Myöhemmin yhdysvaltalainen sosiologi ja innovaatioteoreetikko *Arthur Stinchcombe* kehitti innovaatioista kuusi pienempää osateoriaa. Molemmat tutkijat sovelsivat teorioitaan lähinnä teknisiin innovaatioihin ja siksi niiden soveltaminen sosiaalisiin innovaatioihin on vain viitteellistä.⁸

Kansalaisjärjestöjen tuottamat sosiaaliset innovaatiot ovat useimmiten uudistuksia ja aloitteita, joiden toimeenpano ja julkituominen katsotaan järjestötoiminnan suurimmaksi merkitykseksi sosiaali- ja terveystyössä. Järjestöjen asian-

⁵ Anttila 2005, 209–210.

⁶ TKL vk 1943; Heikkilä 1980, 228, 233; Joensuu 1994, 52, 61–67, 69–76; Satka 1994, 309; Vrt. Viika 1994, 13–19; Ahola 1996, 30–31; Ahola 2004, 430–431 Ahola toteaa Joensuun kuuluneen asevelipappien *sukupolveen*; Kulhia 2007; Kulhia 2008, 7; Kulhia 2009.

⁷ Viika 1994, 19–35; Ahola 2004, 430–431.

⁸ Saari 2008, 76–78.

tuntemusta käytetään julkishallinnossa luotaessa uusia toiminta- ja ratkaisumalleja. 1940-luvulla oli tilaa kansalaisjärjestöjen innovatiiviselle toiminnalle, sillä normiohjaus oli vasta kehittymässä.⁹

Sosiaaliset innovaatiot ovat *Hämäläisen* ja *Heiskalan* mukaan regulatiivisiin, poliittisiin ja organisatorisiin rakenteisiin liittyviä muutoksia, jotka parantavat yhteiskunnan suorituskykyä. Nämä tutkijat katsovat sosiaalisten innovaatioiden syntyvän vain kollektiivisten oppimisprosessien ja kulttuuristen rakenteiden uudistumisen kautta. Edellä mainittujen ilmiöiden taustalla ovat heidän mukaansa yleensä yhteiskunnan toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ja toimintaan liittyvien ongelmien kasautuminen.¹⁰

Perheiden paineet ja kirkollinen huoli

Vuonna 1944 oli havahduttu sota-avioliittojen huteraan perustukseen. Oli tavattu muutaman kerran ja naimisiinmenoja tukevat taloudelliset ja sosiaaliset edut kannustivat hakeutumaan nopeasti vihille. Mainittujen etuuksien merkityksestä voi kertoa se, että esimerkiksi Tampereella joulukuu oli useana sotavuonna suosituin vihkimiskuukausi. Muutenkin oli epävarmaa, miten sodassa kullekin käy, joten moni päätti tarttua hetkeen, ”carpe diem”.¹¹

Maaliskuussa 1944 järjestettiin radio-ohjelma, jossa puitiin sota-avioliittojen ongelmia ja mahdollisia ratkaisuja niihin. Keskustelijoina olivat muiden muassa Asevelipappien puheenjohtaja, pastori Erkki Niinivaara, Puolustusvoimien kirkollisasiain osaston päällikkö, rovasti Johannes Sillanpää, helsinkiläispastorit Heimer Virkkunen ja Armas Salmenkivi. Uutena ilmiönä Aseveljien Liitto ja asevelinaiset toivat syksyllä idean henkisellä puolella täydennetyistä morsiuskursseista. Näiden oli tarkoitus toimia ongelmia ennaltaehkäisevänä koulutuksina. Kursseja suunniteltiin järjestettäväksi yhteistyössä kotitaloudellisten järjestöjen kanssa, jotka olivat pitäneet aiemmin vain kotitalouteen liittyviin kysymyksiin keskittyneitä morsiuskursseja.¹²

Juuri sodan päättyessä oli avioliittoneuvonnalle olemassa todellinen sosiaalinen tilaus. Sotavuosina oli solmittu suuri määrä pika-avioliittoja, joista osa

⁹ Möttönen & Niemelä 2008, 221.

¹⁰ Heiskala & Hämäläinen 2004, 48.

¹¹ Treen til. vuosikirja 1948, 36; Kotimaa 28.1.1944, kirjoittaja A.E.J (okipii); Kotimaa 14.3.1944 mainos kirjasta *Antti solmii sota-avioliiton*; Kotimaa 26.5.1944 Sepän (Vernerin Louhivuori) pakina: Sota-avioliitot, kts. Heikkilä 1980, 197.

¹² Kohonen 1953, 406, 469, 487–488, 549; Kotimaa 31.3.1944; Kotimaa 15.9.1944.

kirjeenvaihdon tai lyhyen lomatuttavuuden pohjalta. Tosin Tampereella vuosittain solmittujen avioliittojen kokonaismäärä ei noussut paljoakaan, vaihdellen 979 (1939), 996 (1944) ja 1236 (1945) välillä. Syksyllä 1944 alkoivat joukkokotiuttamiset ja parisuhteet joutuivat kohtaamaan arkipäivän. Hävitty, hermoja raastanut sota ja siviilielämästä vieraantumisen kokemus yhdistettynä työttömyyteen, asuntopulaan ja suuriin odotuksiin parisuhdetta kohtaan oli liikaa monelle. Avioerojen määrä nousi hetkessä moninkertaiseksi verrattuna sotia edeltäneeseen aikaan. Valtakunnallisesti verrattaessa esimerkiksi vuosina 1938 ja 1944 solmittuja avioliittoja ja niiden purkaantumisia lähimmän kahden vuoden sisällä, eroisuudet olivat edellisessä 1,6 promillea ja jälkimmäisessä 18,8 promillea. Tampereella oli tullut vuonna 1939 yhteensä 67 avioeroa, mutta vuonna 1944 jo 175 ja seuraavana vuonna peräti 329. Avioitumisen suosiminen johti toisaalta siihen, että aviottomina syntyneiden lasten osuus putosi esimerkiksi Tampereella vuoden 1940 tilastojen mukaan 13,78 %:sta 7,23 % vuoteen 1946 mennessä.¹³

Sota-avioliittojen purkautuvuus oli tosiasia, Tampereen raastuvanoikeudessa marraskuun puoleenväliin mennessä vuonna 1944 puretuista avioliitoista oli kolmannes vihitty 30.11.1939 jälkeen. Avio-ongelmia ei ollut vain sota-aikana vihityillä, vaan avioeroisuus oli siis muutenkin sota-aikana vahvasti kasvava trendi. Se ei ollut edes pelkästään sotaa käyvien maiden ongelma. Tosin perheiden hajoamisen katsottiin olevan myös todellinen uhka armeijan kestävyydelle. Ongelma oli tiedossa myös kirkossa. Vuonna 1944 piispa *Eino Sormunen* kirjoitti kirjan *Avioliitto* ja asevelipapit julkaisivat *Armas Antilan* kirjoittaman kirjan *Antti solmii sota-avioliiton*.¹⁴

Kotimaa-lehdessä ilmestyi tammikuussa 1944 Rauman kirkkoherran, rovasti *A. E. Jokipiin* kirjoitus *Avioliitto nykytilanteessa*, jossa tuotiin esille avioliiton olevan periaatteessa yhteiskunnan asia, mutta osaltaan myös kirkon asia. Kirjoittaja toi esille kirkon työkalun, sielunhoidon. Samalla hän totesi työn määrän niin valtavaksi, että siihen tarvittaisiin ratkaisevasti lisää työvoimaa. Helmikuussa 1944 ilmestyi saman kirjoittajan artikkeli *Riitaiset kodit*. Siinä

¹³ Treen til. vuosikirja 1948, 33, 37; Haavio-Mannila 1993, 316, 328–330; Viika 1994, 15–17; Kulhia 2008, 101.

¹⁴ Kotimaa 14.3.1944; Kotimaa 31.3.1944 Taustana kansakunnan ja armeijan murtumattomalle voimalle horjumaton aviouskollisuus; Kotimaa 7.4.1944; Kotimaa 30.6.1944; Kotimaa 21.11.1944; Antila 1944; Sormunen 1944.

todettiin avio-ongelmissa auttamisen kuuluvan kirkkolain mukaan papiston sielunhoidollisiin tehtäviin. Kirjoittaja tunnusti tehtävän vaativan siinä määrin hienotunteisuutta ja elämänviisautta, ettei jokaisesta papista ole auttamaan aviollisissa riidoissa. Kirjoituksessa vaadittiin kirkkoa ryhtymään toimenpiteisiin avio-ongelmista kärsivien hyväksi.¹⁵

Avioliittojen ongelmat tiedostettiin kirkon piirissä ja asiaa pohdittiin. Mitään erityistä viisasten kiveä ei tuntunut löytyvän, mutta oli tuotu julki perheiden sovittelun vanhastaan olleen pappien sielunhoitotyön osa-alue jopa kirkkolain perusteella.¹⁶

Joensuun toiminta alkaa

Ihmiset kääntyivät monine huolineen myös Tampereen Kaupunkilähetyksen papin puoleen. Matti Joensuu aloitti avioliittoneuvonnan jo kesällä 1944. Tällöin häneen otti yhteyttä nainen, joka oli tullut raskaaksi tilapäissuhteesta ja pelkäsi avioliittonsa rikkoontuvan. Nainen pelkäsi myös kirjoittaa asiasta miehelleen rintamalle, sillä arveli tämän menevän järkytyksestä ”tykin ruuaksi”. Kovien taisteluiden vuoksi miehellä oli lomakielto, mutta Joensuu onnistui kovien ponnisteluiden jälkeen saamaan miehen komennukselle Tampereelle. Joensuun onnistui saada tragedia päättymään onnellisesti. Samoihin aikoihin hänen eteensä tuli muitakin vastaavia, varsin vaikeita parisuhdetapauksia. Joensuu on kertonut Suomen Trikoon erään työmiehen antaneen tahattomasti hänelle esityslistan Kaupunkilähetyksen tulevista toimista purkaessaan elämänsä huolia. Mies kertoi olevansa alkoholisoitumassa, minkä takia potkut uhkasivat työmaalla, ja vaimo oli valmis hakemaan avioeroa. Tuskastunut mies oli luvannut itselleen: ”Rupean vaikka uskovaiseksi, jos tästä selviän!” Näin Joensuu sai tehtäväkseen ryhtyä työskentelemään teollisuusväen parissa, auttamaan päihdeongelmaisia ja vaikeuksissa olevia aviopareja.¹⁷

Joensuun kohtaama työmies ja muut hänen kaltaisensa yhteydenottajat, monet rintamamiesten nuorista perheistä tai heidän läheisiään, saivat hänet pohtimaan auttamiskeinoja. Joensuu koki tehtävien tulleen hänelle enkelien kautta ja hänen saaneen myös näihin tehtäviin tarvittavan uskon. Joensuu neuvotteli

¹⁵ Kotimaa 28.1.1944, kirjoittaja A.E.J (okipii); Kotimaa 4.2.1944 kirjoittaja Frater Erhard (Aapeli Erhard Jokipii); Kohonen 1953 294; Heikkilä 1980, 200.

¹⁶ Antikainen 2006, 133–134.

¹⁷ Joensuu 11.10.1999; Joensuu 1994, 87–89; Kulhia 2008, 101.

keinoista ensin Kaupunkilähetyksen puheenjohtajan Niilo Lehtisen kanssa. Hänelle Joensuu kertoi kierrelleensä erityisesti huolestuneiden appivanhempien antamien vihjeiden perusteella kaupungilla ja käyneensä muina miehinä taloon muka tutustuakseen talonväkeen ja siten päässyt vaikeuksissa olevien avioparien puheille. Tämänkaltainen, hieman viekas perheiden puhuttaminen tuntui hänestä kuitenkin epärehelliseltä. Joensuu päätyi Lehtisen kanssa laittamaan Aamulehteen ilmoituksen, jonka perusteella ihmiset itse voisivat reilusti ottaa yhteyttä Kaupunkilähetyksen pappiin.¹⁸

Kuuluisa pikkuilmoitus ilmestyi 19.11.1944 Aamulehdessä. Se oli sijoitettu ”Avioerot halvalla” -osastoon osuakseen eron partaalla olevien silmiin.

Älkää ottako avioeroa!

Tarjoamme apua vaikeuksissanne. Kääntykää pastori Joensuun puoleen, os. Tuomiokirkonk. 22, C., puh. 5314. Palvelukset ilmaisia.

Tampereen Kaupunkilähetys.

19

Toimintamalli hahmottuu

Kahtena seuraavana päivänä tulikin viisi yhteydenottoa ja kolmessa viikossa Joensuu oli käynyt jo yhteensä 18 neuvottelua kymmenen avioeroa harkitsevan parin kanssa. Pystyäkseen pitämään pariskuntien kanssa käymänsä keskustelut hallinnassaan Joensuu alkoi ylläpitää näistä kortistoa. Joensuu ja Lehtinen kertoivat uudesta työmuodosta Kaupunkilähetyksen johtokunnalle vasta pari viikkoa lehti-ilmoituksen ilmestymisen jälkeen 9.12.1944. Saman tien johtokunta ymmärsi asian suuruusluokan ja merkityksen. Heti päätettiin mahdollisuuksien mukaan ottaa toinenkin pappi palvelukseen, jotta Matti Joensuu voisi keskittyä päätoimisesti avioliittotyöhön. Tosin tätä varten Joensuun tulisi hankkia jostakin rahat yhden papin palkkaukseen, joten Kaupunkilähetyksen johtokunnan tuki oli lähinnä työmuodon hyväksyminen yhdistyksen toimialaksi.²⁰

¹⁸ Joensuu 11.10.1999; Joensuu 1994, 87–90; Kulhia 2008, 102.

¹⁹ Aamulehti 19.11.1944.

²⁰ TKLA TKL jtk 9.12.1944 § 3; Joensuu 11.10.1999; Kulhia 2008, 102–103.

Tammikuussa palkattiin kymmenestä tarjokkaasta pastori Reino Rantalaiho Kaupunkilähetykseen, erityisesti nuorisopapin toimeen. Rantalaiho oli toiminut muuan muassa settlementtitoiminnassa ja sotilaspappina rintamalla. Joensuu oli saanut rahoitukseen hyviä vinkkejä Olavi Vuorelalta soitettuaan jälleen Viljakkalan pappilaan. ”Mene fabriköörien luo!”, Vuorela oli kehottanut. Samoin Settlementti Ahjolan johtaja Topi Tarkka oli neuvonut häntä kerjäämään tehtaailjoilta rahaa hyvään ja kannatettavaan toimintaan. Tosin Tarkka oli varoittanut, ettei Joensuu menisi Haarlalle, sieltä hänet ajettaisiin ulos viidessä minuutissa. Kierrettyään viikon tehtaissa Joensuu oli saanut vuoden palkkarahat kokoon.²¹

Joensuu päätti kuitenkin mennä Haarlalle, sillä hänen mielestään ei olisi iso vahinko, vaikka hänet ajettaisiin ulos. Hän onnistui pääsemään Haarlan pääkonttorissa toimitusjohtaja Lauri Haarlan puheille kertomaan, mistä on kysymys. Haarla iski nyrkin pöytään ja karjahti: ”Perkele, kerrankin pappi on oikealla asialla! Kassa, kirjoittakaa Kaupunkilähetykselle 5 000 markan shekki!” Näin oli hankittu kuukauden papinpalkka avioliittoneuvontaan viidessä minuutissa. Haarlan lause siitä, että työ avioliittojen pelastamiseksi oli oikealla asialla olemista, jäi rohkaisemaan Joensuuta vaikeuksienkin yli.²²

Joensuu ei ollut toiminut yksin, vaan häntä ja muita neuvoja konsultoivat psykiatriksi erikoistuva lääkäri Reino Huttunen Pitkänniemen mielisairaalasta sekä varatuomari Niilo Lehtinen. Topi Tarkka oli antanut Joensuulle vinkin Huttuksesta, ja Lehtinen oli ollut Joensuun tukena heti alusta alkaen johtokunnan jäsenen, myöhemmin puheenjohtajan ja kokeneen lakimiehen roolissa. Nämä olivatkin tarpeen, sillä osaa autettavista vaivasivat vaikeat päihde- tai psykiatriset ongelmat, jotka vaativat ohjausta toisenlaiseen hoitoon tai avunhakemiseen. Tästä tuli pysyvä käytäntö perheneuvontatyön menetelmään. Pastorit Reino Rantalaiho, Topi Tarkka, Kalervo Korpinen ja Otso Kianto olivat myös ottaneet joitakin pareja hoitaakseen. Rahoitukseen oli saatu apua Tampereen seurakunnilta 30 000 markalla ja kaupungilta 20 000 markalla kesken talousarviovuoden. Kaupunki oli asettanut tukensa ehdoksi sen, että myös seurakunnilta tulee saada tällaiseen

²¹ TKLA TKL jtk 22.12.1944 § 2; TKLA TKL jtk 20.1.1945 § 3; Joensuu 11.10.1999; Joensuu 1994, 90–91; Kulhia 2008, 103; Lappalainen 2008, 47–48, 51–52, 200.

²² TKLA TKL jtk 20.1.1945 § 3; Joensuu 11.10.1999; Joensuu 1994, 91–92; Kulhia 2008, 103.

työhön vähintään saman verran tukea. Näiden lisäksi eri tehdaslaitoksilta saatiin 23 000 markkaa.²³

Malli kehittyi ja etenee

Ensimmäisenä täytenä avioliittoneuvonnan vuotena 1945 oli oltu kosketuksissa noin 110 pariskunnan kanssa. Tämä oli huomattava osa tamperelaisista eroa harkitsevista pareista, sillä tuona vuonna eroon päätyi noin 329 paria. Keskusteluita oli käyty satoja – monien parien kanssa keskustelut kestivät useita kuukausia. Apua tarvinneita oli kaikista yhteiskuntaluokista, mutta enemmistö oli työväestöä. Oli havaittu, etteivät edes kirkosta vieraantuneet epäröineet hakea avio-ongelmiinsa apua papilta. Ensi arvio vuoden työn jälkeen oli, että joka neljäs pari oli tullut pysyvästi autetuksi. Helsingissä oli kuultu Joensuun kokeilusta, ja hänet sekä psykiatri Reino Huttunen pyydettiin jo joulukuussa 1944 kertomaan kokemuksistaan. Helsingissä neuvotteluissa olivat mukana pastorit Martti Simojoki, Kusti Korhonen ja Aarne Siirala, joka oli Joensuun hyvä perheystävä. Samanlainen toiminta käynnistettiin nopeasti pääkaupungissa. Helsingin avioliittoneuvonnan ”Älkää ottako avioeroa!” -ilmoitus ilmestyi 21.1.1945 Uudessa Suomessa, Helsingin Sanomissa, Suomen Sosialidemokraatissa ja Vapaassa Sanassa. Helsingin toiminnan taustayhteisöksi tulivat Asevelipapit ry:n perustama Kristillinen Palvelukeskus, joka oli siirretty Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliiton (SKSK) toimintaelimeksi. Joensuusta ja hänen toimintatapansa leviämisestä Helsinkiin kerrottiin heti *Vartijan* vuoden 1945 ensimmäisessä numerossa.²⁴

Jo alkuvuonna 1945 toiminnan liittymäkohdista ja luonteesta tehtiin analyysi. *Vartijassa* kirjoitettiin, että kyse ei ole vain yrityksestä auttaa hädässä, mihin ihmiset ovat sota-avioliitoissaan joutuneet, vaan se on vastuuta, jonka lopulta täytyi murtautua esiin. Kirjoittajan mukaan tämä toiminta edusti vastuuta, joka etsi uusia tapoja auttaa vanhassa asiassa, jonka tuhot olivat käyneet yhä raskaammiksi. Lisäksi arveltiin sodan antaneen välttämättömän sysäyksen yrittää antaa tätä apua lähimmäiselle. Kirjoituksesta ilmeni, että kirjoittaja oli yksi Helsingissä toimintaan osallistuneista papeista.²⁵

²³ TSA Cc:13 kv ptk 18.5.1945 § 14 ja liitteet 41 ja 42; TKL vk:t 1945–1946; Joensuu 11.10.1999; Joensuu 1994, 92–93; Kulhia 2008, 103.

²⁴ TKL vk 1945; *Vartija* 1/1945, 31; Joensuu 1994, 84–86, 111; Satka 1994, 309; Viika 1994, 19; Kulhia 2008, 104; vrt. Antikainen 2006, 133.

²⁵ *Vartija* 2/1945, 78–79.

Joensuu otti menetelmäksi ottaa ihmiset vastaan kotonaan, joskus pariskuntien omisakin kodeissa. Häntä ärsytti sana *avioliittoneuvonta*. Hän oli itse ollut naimisissa vasta kaksi ja puoli vuotta, eikä kokenut sanan edes kuvaavan toiminnan luonnetta, saati itseään neuvojaksi. Usein Joensuu oli pariskuntaa odottaessa peloissaan ja toisteli mielessään Salomon rukousta: ”Herra, minä olen kuin pieni poika, anna minulle viisautta”. Joensuu halusi tavata molemmat puoliset ja hän saattoi seisoskella tehtaan portilla saadakseen puhutella toista osapuolta. Hänellä oli tuntomerkit ja oikean miehen havaittuaan lyöttäytyi tämän seuraan. Joskus miehen tavoittaakseen Joensuu otti selvää, milloin mies olisi yksin kotona. Tällöin hän meni soittamaan ovikelloa ja esitti haluavansa keskustella asiasta, jos miehelle vain sopisi. Miehet olivat tästä niin hämmentyneitä, että päästivät pastorin kotiinsa ja niin keskustelut saatiin alkuun. Kun Joensuu ja muut avoliittotyötä tehneet vaihtoivat kokemuksiaan, havaittiin yhteydenottotaidon merkitys.²⁶

Työssä kohdattiin pian uusi ongelma. Apua tarvitsevia aviopareja kääntyi Kaupunkilähetyksen puoleen niin paljon, ettei heitä kaikkia voitu auttaa. Pastori Heikki Merimaa tuli Kaupunkilähetyksen palvelukseen keväällä 1946. Merimaa oli tästä eteenpäin pääasiassa avoliittoneuvontatyössä ja käytti vain murto-osan työajastaan poikatyön johtamiseen. Vuonna 1946 avioerojen määrä Tampereella laski 15 % eli vähennystä oli 48 paria. Kaupunkilähetyksen avoliittoneuvonnassa oli mukana tuolloin 160 paria, joista noin 40 tuli pysyvään sovintoon. Tästä voisi päätellä tämän työmuodon leikanneen avioerotilastoja merkittävästi, tosin siihen vaikutti varmasti moni muukin syy, kuten yleinen olojen vakiintuminen.²⁷

Matti Joensuu ryhtyi Tampereen seurakuntien taloudellisen avun turvin huolehtimaan myös Hatanpään sairaalan sielunhoidosta. Reino Rantalaiho pystyi keskittymään loppuvuonna 1946 teollisuustyöhön, sillä siihen saatiin teollisuudelta suuret avustukset.²⁸

Avoliittotyössä ei haluttu vain hoitaa vaikeuksia, vaan aloitettiin myös ennaltaehkäisevä työ. Aluksi oli käyty muiden järjestöjen tilaisuuksissa puhumassa, mutta vuonna 1948 Kaupunkilähetys järjesti kahdesti avoliittoa käsittelevän kurs-

²⁶ Joensuu 1994, 94–95.

²⁷ TKL vk:t 1946–1947; Treen til. vuosikirja 1948, 33; Kulhia 2008, 104–105.

²⁸ TKL vk 1946; Kulhia 2008, 105.

sin, lähinnä kuulutuspareille. Mukana oli pappeja, lääkäreitä ja juristeja puhumassa, molemmilla kerroilla yleisöä oli salin täydeltä.²⁹

Auktoriteetit tiellä

Matti Joensuu tiedettiin yleisesti uusimuotoisen avioliittoneuvonnan aloittajaksi, mutta koska hän oli vielä kovin nuori, hänellä oli matkaa valtakunnalliseksi vaikuttajaksi. Vuoden 1945 Kirkkopäiville Helsinkiin oli Joensuuta kaavailtu pitämään 7.4.1945 puheenvuoro ”kirkkomme polttavimmat työkysymykset”-tilaisuuteen alla aiheesta ”Avioerot”. Lopullisesta ohjelma Joensuu oli pudotettu pois ja tilalla oli aihe ”Kirkon työn suunnitelmallisuus ja ajankohtaisuus”, puhujina majuri Niilo Simojoki ja rovasti A. E. Jokipii. Samalla ohjelmasta oli yliviivattu myös Kusti Korhosen ja Irja Kilpeläisen puheenvuorot sekä Erkki Niinivaaran esittämäksi aiottu filmi. Joensuu ei osallistunut lopulta ollenkaan Kirkkopäiville, vaan Kaupunkilähetyksen työntekijöistä siellä oli ainoastaan diakonissa Selma Valtonen.³⁰

Pappisliitto ja SKSK järjestivät yhdessä Porvoon naisopistolla pappien virkistys- ja opintopäivät heinäkuussa 1945. Siellä oli huomattu ottaa ohjelmaan aihe ”Pappi ja avioliiton kriisi” ja Matti Joensuu oli kutsuttu puhujaksi. Kun ohjelma tarkentui, aiheen alustajaksi olikin vaihtunut teologian tohtori Osmo Alaja. Mikään Joensuun toiminnassa ei viittaa siihen, että hän olisi itse arastellut tulla puhumaan äärimmäisen tärkeäksi kokemastaan työmuodosta, jonka pioneeri hän oli.³¹

Kotkan Kirkkopäiville 4.–6.1.1949 suunniteltiin jälleen Joensuuta puhumaan aiheesta ”Rikkinäiset avioliitot”. Tällä kertaa hän pääsi vielä kolmanteen ohjelmaluonnokseen asti. Kirkkopäivillä puhui tuolla kohtaa ohjelmaa lopulta asessori Lauri Apajalahti aiheesta ”Seurakunnat työhön kotien hyväksi”. Apajalahti kannatti puheessaan kristillistä avioliittoneuvontaa ja suositti sen ottamista käyttöön mahdollisimman monessa seurakunnassa. Samoin hän katsoi evankelioimistyön sekä koti- ja kortteliseurojen auttavan perheitä kristillisen elämän pariin. Yleiskeskustelu tilaisuudessa keskittyi miesten evankelioimiseen ja

²⁹ TKL vk 1947–1948; Kulhia 2008, 105. Kuulutuspareille alettiin vuonna 1955 jakaa Joensuun kirjoittamaa ja SKSK:n kustantamaa 32-sivuista ”Luottamuksellisesti kuulutuspareille”- vihkosta.

³⁰ KA SKSK Kirkkopäivät 1943–1949 kansio 191 Kirkkopäivät Helsingissä 1945, Kolmannettoista Kirkkopäivät Helsingissä 6.–8.4.1945, tämän julkaisun ennakkotilaaajat, osanottajaluettelo, ohjelmaluonnokset; Kotimaa 28.3.1945.

³¹ Vartija 4/1945, 161; Vartija 5–6/1945, 224; Kohonen 1953, 219 Alaja oli väitellyt tohtoriksi Tertullianuksen pyhityskäsityksestä vuonna 1944.

kortteliseuroihin avioliittoneuvonnan sijaan. Kaupunkilähetyksestä ei ollut ketään osanottajaa näillä Kirkkopäivillä.³²

Avioliittoneuvonta alkoi vähitellen etabloitua yhteiskuntaan ja kirkkoon, sillä sosiaalialan ammattijulkaisu *Huoltaja* kirjoitti työstä artikkelin vuonna 1948. Työ oli kasvanut Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliiton (SKSK) yhteydessä toimivassa Kristillisessä Palveluskeskuksessa ja Helsingin seurakunnat olivat perustamassa avioliittoneuvonnalle sinne omaa palveluyksikköä. Samaan aikaan kirkolliskokouksen kautta tulleesta pyynnöstä Laajennettu piispainkokous perusti toimikunnan selvittämään mahdollisia toimenpiteitä kokonaiskirkon tasolla avioliittojen pelastamiseksi. Matti Joensuu kutsuttiin toimikunnan jäseneksi. SKSK:n pääsihteeri Toivo Laitinen otti Joensuuhun yhteyttä ja tarjosi johtajan paikkaa tulevassa SKSK:n avioliittoneuvonnan yksikössä. Joensuun henkilökohtaisessa elämässä kiinnostus Helsinkiä kohtaan kasvoi, sillä hänen puolisonsa hammaslääkäriopinnot olisivat päässeet siellä seuraavaan vaiheeseen. Hän lähti Helsinkiin ja otti vastaan tarjotun tehtävän.³³

Kirkollistumisen vaikeudet

Seuraavana vuonna Tampereen seurakunnat aloittivat pienimuotoisen avioliittoneuvonnan. Seurakuntien päättäjät katsoivat paremmaksi sen, että suurta arvostusta saanut avioliittoneuvonta olisi seurakuntien omaa työtä, kun sitä kerran kuitenkin joudutaan rahoittamaan. Työtä haluttiin valvoa ja vaikuttaa siihen. Lisäksi sitä ei haluttu tehtävän siinä laajuudessa kuin Kaupunkilähetyksessä, vaan saman työntekijän tulisi samaan aikaan ehtiä tehdä myös teollisuustyötä ja johtaa seurakuntien diakoniatyötä sosiaalipappina. Tästä syystä seurakunnat lopettivat Kaupunkilähetyksen avioliittotyön taloudellisen tuen. Kaupunkilähetys piti tosin vielä omaa perheneuvontaansa hetken aikaa seurakunnan työn rinnalla, sillä kaupunki oli myöntänyt siihen 65 000 markan toiminta-avustuksen kyseiselle vuodelle. Kaupunkilähetyksellä oli suuria vaikeuksia saada ulkomaisten kirkkojen avustuksia, sillä katsottiin Tampereen varakkaiden seurakuntien ensisijaisesti olevan velvollisia avustamiseen. Seurakunnissa ei tultu ajatelleeksi, että tällä ratkaisulla niin teollisuuden kuin kaupunginkin mittavat avustukset jäivät pois ja

³² KA SKSK Kirkkopäivät 1943–1949 kansio 191 Kirkkopäivät Kuopiossa 1947, osanottajaluettelo, Kirkkopäivät Kotkassa 1949, ohjelmaluonnokset,

³³ *Huoltaja* 1948, 303–304; Joensuu 1994, 104–106; Viika 1994, 24–30; Antikainen 2006, 133–134.

koska seurakunnat eivät itse raskineet panostaa rahallisesti yhtä paljon kuin työ oli vienyt ennen, se tulisi kärsimään resurssien puutteesta.³⁴

Joensuu loi uudessa tehtävässään itselleen agendan. Siinä hän asetti tavoitteekseen paikallisen työn edistämisen lisäksi levittää työ yli koko Suomen, verkostoitumaan niin neuvoloihin, synnytysklinikoihin, Väestöliittoon, lastensuojelu- ja huoltoviranomaisiin, tehtaiden sosiaalipäälliköihin ja työnjohtajiin ja vaikuttamaan sekä sanomalehtikirjoittelulla että pyrkimällä muuttamaan lainsäädäntöä tarvittaessa. Hän pääsi Kristillisen Sanomalehti-toimiston kirjoittajaksi keväällä 1949. Hänen kirjoituksensa käsitelivät kotien ja perheiden asioita.³⁵

Työn asenteellisista vastustajista oli yllättävin SKSK:ssa vaikuttanut asessori A. E. Jokipii, joka oli aiemmin tuonut esille työn tärkeyttä ja kuulumista kirkon sielunhoidon piiriin. Hänen mielestään kirkon pitäisi keskittyä uskonvanhurskauden asioihin, etteivät ihmiset kiinnittäisi mieliään liiaksi maallisiin asioihin. Jokipii oli päätyynyt siihen, ettei kirkon tule tavoitella avioliittoneuvoloita omaksi työmuodokseen, vaan jätettävä ne yhteiskunnan huolehdittaviksi.³⁶

Metodi ja sen tausta

Joensuu ei missään kirjoituksissaan eikä edes muistelmissaan kyennyt kertomaan, mistä hän sai vaikutteet metodiinsa. Joensuu oli pastoraalityötään laatiessa perehtynyt syvällisesti aikansa kotimaiseen kuin ulkomaiseenkin sielunhoidolliseen tutkimukseen ja kykeni esittämään niistä kriittisiä huomioita. Hän laati avioliittoneuvontatyössään jokaisesta tapauksesta kortin, johon hän teki merkintöjä ilmenneistä seikoista ja edistyksestä. Hän otti tuekseen psykiatrin ja juristin. Työtapaan kuului useita istuntoja ja molemmat puoliset oli tarpeen kohdata työskentelyn edetessä. Joensuu ei niinkään neuvonut pariskuntia, vaan toimi ikään kuin puheenjohtajana prosessissa, jossa haettiin tietä eteenpäin.³⁷

³⁴ TSA Cc 15 Treen evankelisluterilaisten seurakuntien yhteinen kv 28.12.1948 § 15 ja liitteet 45–46, 65; TKL vk 1949; Joensuu 1994, 50–51; Kulhia 2008, 105.

³⁵ KA SKSK kansio 168 Kristillinen Sanomalehtitoimisto; Viika 1994, 31–32.

³⁶ Kotimaa 17.11.1950; Kotimaa 21.11.1950; Kohonen 1953, 294 Jokipii oli työskennellyt myös settlementityössä 1919–1926; Joensuu 1994, 150; Viika 1994, 30–31; Kulhia 2008, 222 Jokipii oli TKL:n johtokunnan jäsen 1933–1935.

³⁷ HMA TreTkli Hd Pastoraalityöt 1944 Matti Joensuu: Keuhkotautisten sielunhoito; Kotimaa 8.9.1944 Pitkäaikaisten potilaiden ”erikoinen maailma” kaipaa ymmärtämistä ja työ uusia aloitteita. Sielunhoitotyö keuhkotautiparantoloissa. Kirj. Matti Joensuu; Joensuu 1994, 93–94.

Tähän kuului myös tietty puolueettomuus, mutta silti kumpikin osapuoli tuli hyväksyä sellaisena kuin hän oli. Myötäelettiin ihmisten kohtaloita, mutta pidettiin omat tunteet erossa kulloisestakin tilanteesta. Tätä jälkimmäistä Joensuu oli harjoitellut Viipurissa sotasairaalassa. Hän ei silloin vielä ymmärtänyt pitää etäisyyttä omien tunteittensa ja kuolevien potilaiden tuskien välillä, vaan sairastui itse puolessa vuodessa. Tätä omalla tavallaan ulkopuolisuutta Joensuu nimitti ammattimaiseksi asenteeksi.³⁸

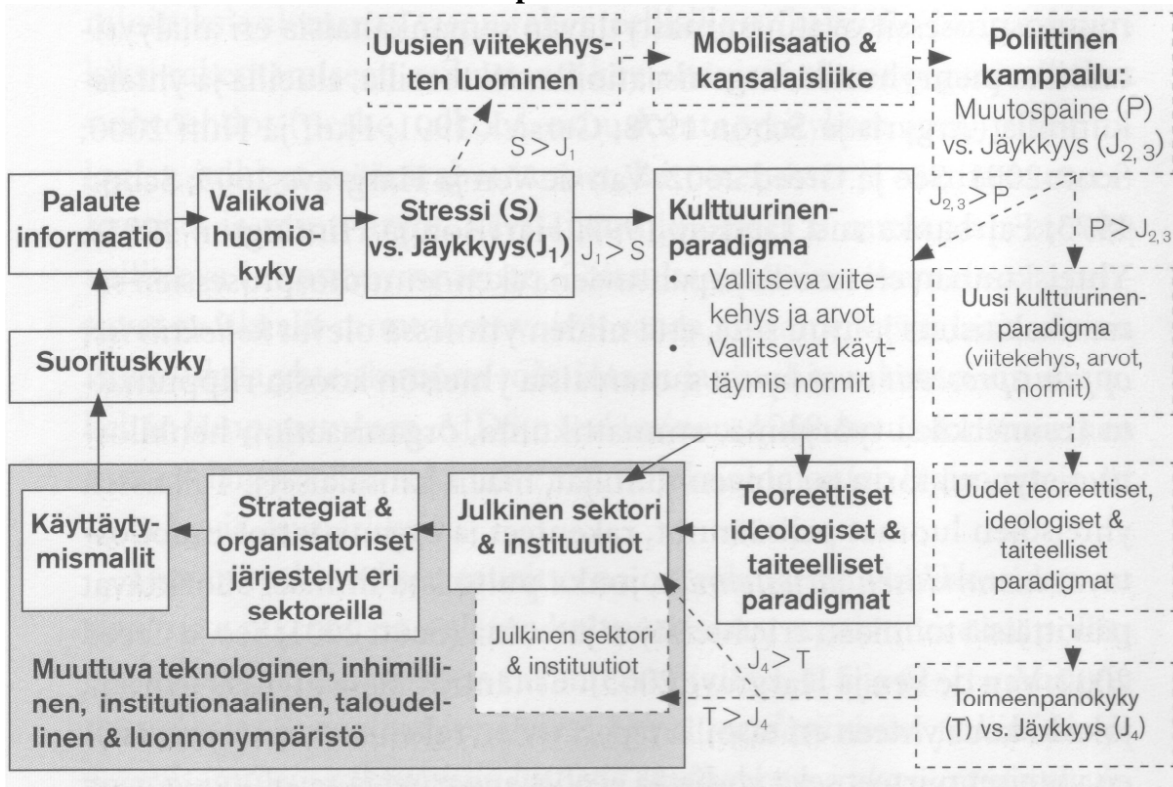
Kun Joensuu myöhemmin tutustui Social Casework -menetelmään, tämä tuntui hänestä kovin tutulta. Menetelmää oli esitelty jo 1940-luvun alkupuolella sosiaalialalla case work -nimellä, mutta se ei ollut vielä ollut yleisessä käytössä Suomessa vuonna 1944. Saattoi hyvinkin olla, että Joensuu oli lukenut menetelmästä, mutta ei jälkeempään osannut tai halunnut tunnistaa saaneensa idean jostain ulkopuoleltansa. Häntä lisäksi ärsytti vanhan sielunhoitokoulukunnan kuten myös myöhemmin case work'in ja psykiatrianikin ammattikieli. Hän halusi ilmaista asioita omalla tavallaan. Metodissa oli kuitenkin alusta pitäen sairaanhoitolalle tyypillisiä piirteitä, kuten ”sairaskertomuksen” ylläpitäminen, konsultaatiot ja ammatillinen etäisyys ”potilaisiin”. Nämä olivat tulleet hänelle varsin tutuiksi elämänsä pitkiltä sairaalajaksoilta kuin myös hammaslääkärivai-
monsa kautta.³⁹

³⁸ Joensuu 1994, 96–98.

³⁹ Joensuu 1994, 124–125, 134; Satka 1994, 307.

Tapahtumat innovaatioprosessina

Kuvio 1. Sosiaalinen innovaatioprosessi⁴⁰

Yllä oleva kuvio 1 on *Hämäläisen* ja *Heiskalan* kehittämä vuokaavio heidän teoriastaan sosiaalisista innovaatioprosessista. Seuraavassa käydään sovittamaan aiemmin esiteltyjä toimijoita ja tapahtumia tähän malliin.

Harmaa laatikko alhaalla vasemmalla (Kuvio 1.) käsittää avioliittojen toimintaympäristön sodan aikana ja heti sen jälkeen. Julkisella sektorilla eikä kirkolla instituutiona ei ollut muita käyttäytymismalleja kuin yksityinen sielunhoito, moraalinen kauhistelu ja yhteiskunnan puolella avioerojen käsittely tuomioistuimissa. Suorituskyky oli heikko ja tulokset huonoja. Asiasta tuli paljon palautetta varsinkin kirkollisissa piireissä ja lehdistössä. Valikoiva huomiokyky sai toiset havahtumaan tekemään jotain ja toiset tuodittautuivat toteamaan ihmisten vain vieraantuneen Jumalasta.

Ensinnäkin teorian mukaan vakiintuneet toimintamallit voivat saavuttaa hyviä tuloksia vakaassa toimintaympäristössä, mikä taas tuottamalla myönteistä palautetta vahvistaa vallitsevia viitekehyksiä. Nämä puolestaan tuottavat henkisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja systeemisiä jäykkyyksiä. Henkiset jäykkyydet (J_1)

⁴⁰ Hämäläinen & Heiskala 2004, 50.

vaikuttavat siihen, voiko yhteiskunnassa syntyä ongelmasta yhteiskunnallista keskustelua ja voiko käynnistyä toisen asteen kollektiivisia oppimisprosesseja, joiden tuloksina rakenteet voivat muuttua. Tämä jäykkyys oli haluttomuutta nähdä aivan uusien toimintamuotojen tarve avio-ongelmissa ja takertumista voivotteluun ja moraaliseen närkästymiseen.⁴¹

Sosiaaliset jäykkyydet (J₂) liittyvät vakiintuneisiin yhteistyötahoihin, joiden sosiaalinen pääoma hidastaa rakennemuutosta. Papeilla ei ollut aiemmin tapana toimia yhteistyössä psykiatrien ja juristien kanssa tehdessään sielunhoitotyötä, vaan papit esiintyivät Jumalan Sanan haltijoina, puhujina ja ripittäjinä. Taloudellisista eduista syntyvä muutosvastarinta (J₃) nousee esiin silloin, kun yhteiskunnallinen ongelma on tiedostettu ja käydään poliittista kamppailua uudistusten tarpeesta ja suunnasta. Kirkossa oli pula rahasta, kuten aina, ja vähäisistä pappisresursseista. Miten nämä tuli suunnata? Kirkollisveron nostaminen pappien ja sielunhoitajien palkkaamiseksi oli lähes ylikäymätön tehtävä asioista päättävillä tahoilla. Tässä tapauksessa kokeilua varten saatiin rahaa varsinkin kaupungilta ja teollisuuslaitoksilta. Systemiset jäykkyydet (J₄) ovat seurausta yhteiskunnan erikoistuneisuudesta, työnjaosta ja monimutkaisuudesta. Tämä oli osaltaan samaa kuin edellinenkin tässä tapauksessa, pappien vakiintuneet työtehtävät olivat sitä, mitä heiltä yleensä odotettiin. Budjetit laadittiin olemassa olevien toimintamuotojen perusteella.⁴²

Uusien yhteiskunnallisten ongelmien ja ristiriitaisuuksien tunnistamisen avainhenkilöitä ovat usein uudet tai nuoret jäsenet, jotka eivät ole vielä kunnolla sisäistäneet vallitsevaa kulttuurista paradigmat. Vanhoilla jäsenillä on vakiintuneiden aikojen perua hyviä kokemuksia vallitsevasta toimintatavasta ja näin uusien ja vanhojen välille saattaa syntyä kuilu. Matti Joensuu ja asevelipapisto olivat päätyneet uusiin toimintatapoihin, sillä heillä ei ollut palkitsevia kokemuksia kirkkoherrojen virkatyönä ja kriisiytyneiden perheiden tarpeet kattavasti hoitamasta avio-ongelmien hoidosta.⁴³

Varsinainen muutoskynnys voidaan ylittää, kun stressi (S) ylittää henkisen jäykkyyden (J₁). Yhteiskunnan ja kirkon stressi avio-ongelmien edessä (S) kohtasi

⁴¹ Hämäläinen & Heiskala 2004, 51–52.

⁴² Vartija 1/1945, 33; Gulin 1967, 302. Alekski Lehtonen oli kerran järjestänyt pappien ja lääkäreiden neuvottelupäivät Aulangolla syyskuussa 1939, tätä yritettiin uudelleen keväällä 1945; Hämäläinen & Heiskala 2004, 52–53.

⁴³ Hämäläinen & Heiskala 2004, 55.

vanhan, julkisuudessakin heikoksi todetun tavan hoitaa aviollisia ristiriitoja. Stressiä lisäsi erityisesti aviollisten ongelmien moninkertaistuminen muutamassa vuodessa. Kupla puhkesi ($S > J_1$) sikäli, että Joensuu lähti kokeilemaan uutta tapaa toimia.⁴⁴

Avioliittoneuvonta mobilisoitui Tampereella ja Helsingissä. Tämän kannattajat tukivat uutta toimintatapaa ja yrittivät saada sitä yleistymään. Tästä syntyi poliittinen kamppailu niin Tampereen seurakuntien sisällä ja myös Helsingin suunnalla. Onnistumisen kokemukset yhdessä stressin kanssa synnyttivät muutospaineen (P), jonka tuli ylittää sosiaaliset jäykkyydet (J_2) ja muutosvastarinta (J_3). Vasta sitten saattoi syntyä vakiintunut käsitys, uusi paradigma Joensuun kehittämän avioliittoneuvonnan sopivuudesta ja toimivuudesta. Joensuuta voidaan nimittää yhteiskunnalliseksi yrittäjäksi, joka haastoi vanhat ajattelumallit, syntetisoivat monet toisiaan täydentävät uudistusideat ja lupasi yhteiskunnalle nykyistä paremman tulevaisuuden. Poliittisessa kamppailussa on *J. K. Galbraithin* mukaan kolme keskeistä voimanlähdettä: poliittisen yrittäjän persoonallisuus, poliittisen liikkeen käytössä olevat resurssit ja organisaation tehokkuus. Ensimmäiseen voidaan lukea Joensuun henkilökohtainen karisma ja esiintymiskyky ja jälkimmäisiksi Joensuun kyvyt hankkia rahoitusta ja kannatusta toiminnalleen ja asevelipapiston verkostoituminen SKSK:ssa sekä Helsingin seurakunnissa.⁴⁵

Toimeenpanojäykkyys (J_4) eli kirkon vastahankaisuus ottaa avioliittoneuvonta vakituiseksi ja resurssoiduksi osaksi instituutioiden agenda, tuli ylittää toimeenpanokyvyllä (T). Tämä ($T > J_4$) tapahtui kirkon ylätasolla, kirkolliskokouksen, laajennetun piispainkokouksen ja eri seurakuntien kirkkovaltuustoissa.⁴⁶

Johtopäätökset

Sosiaalisen innovaation, joka on regulatiivisiin, poliittisiin ja organisatorisiin rakenteisiin liittyvä muutos, tulisi parantaa yhteiskunnan suorituskykyä. Tätä avioliitto/perheneuvonta on ollut lieventäessään perheiden ongelmia, jotka tuottavat monenlaisia häiriötekijöitä niin yksilöiden kuin laajempienkin yhteisöjen toimintaan. Sosiaalisten innovaatioiden katsotaan syntyvän vain kollektiivisten

⁴⁴ Hämäläinen & Heiskala 2004, 58.

⁴⁵ Hämäläinen & Heiskala 2004, 58, 61–63.

⁴⁶ Hämäläinen & Heiskala 2004, 58, 64.

oppimisprosessien ja kulttuuristen rakenteiden uudistumisen kautta. Näitä prosesseja tuotiin esille historiallisia tapahtumaketjuja esiteltäessä. Edellä mainittujen ilmiöiden taustalla olisivat yleensä yhteiskunnan toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ja toimintaan liittyvien ongelmien kasautuminen, jotka olivat myös tunnistettavissa edellä.

Tämä testi osoitti, että *Hämäläisen* ja *Heiskalan* sosiaalisen innovaatioprosessin vuokaaviota saattoi melko kivuttomasti käyttää kuvaamaan avioliitto/perheneuvonnan etenemistä muutostilassa olevassa kirkossa ja yhteiskunnassa ongelmien päivittelystä ja moraaliseen närkästyksestä kirkon vakiintuneeksi toimintamalliksi.

Sosiaalisia innovaatioita kehittynee arvattavasti muunkinlaisia vuokaavioita pitkin. Tämä lyhyt tutkimus osoitti, että riittävä muutospainetta sekä motivoituneet ja kyvykkäät pioneerit tarvitsevat myös jonkun kokeilualustan. Samoin verkostoituminen mahdollisti toimintamallin nopean leviämisen muualle Suomeen.

Perheneuvonnan synty sisälsi sekä evolutionaarisia että revolutionaarisia elementtejä. Sielunhoitoon ja sairaanhoidon dokumentointitapoihin perehtynyt Matti Joensuu kehitti pariskuntien suomalaista sielunhoitoa merkittävän hyppäyksen verran. Vallankumouksellista tapahtumasarjassa oli eriytyneen työmuodon ja menetelmän laaja käyttöönotto kirkon työmuodoksi.

Tampereen Kaupunkilähetys on ollut luonteeltaan diakoninen toimijayhteisö, jonka johtosääntönä on ollut auttaa ihmisiä niin hengellisessä kuin aineellisessakin hädässä. Avioeroilla oli valtavat ihmisten talouteen ja erityisesti lasten henkiseen hyvinvointiin vaikuttavat seuraukset.⁴⁷ Perhe nähtiin kirkollisissa piireissä niin hengellisenä kuin yhteiskunnallisena elementtinä, joten oli luontevaa toteuttaa mainittua toimintaperiaatetta perheiden hyväksi. Toisaalta oli alusta asti selvää, ettei Tampereen Kaupunkilähetys tähdännyt koko maanlaajuiseksi toimijaksi tällä alalla, sillä sääntöjen mukaan sen tuli toimia vain Tampereella olevien ihmisten hyväksi.

⁴⁷ TaKA Tampereen sos.ltk yleinen os. Cg: 1 Lastensuojelujaoston pöytäkirjat 1948–1955; TaKA Tampereen sos.ltk yleinen os. Ca2:3 nuorisonhuoltojaoston ptk:t 1958–1960. Suuri osa tapauksista koski avioerolapsia.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto KA

Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliiton arkisto

Hämeenlinnan maakunta-arkisto HMA

Tampereen Tuomiokapitulin arkisto Hd Pastoraalityöt

Tampereen kaupunginarkisto

Sosiaalilautakunnan yleinen osasto

Lastensuojelujaoston pöytäkirjat Cg: 1

Nuorisonhuoltojaoston pöytäkirjat Ca2

Tampereen ev.lut.seurakuntayhtymän arkisto TSA

Treen evankelisluterilaisten seurakuntien yhteisen kirkkovaltuuston pöytäkirjat

Cc15

Painetut lähteet

Treen til. vuosikirja 1948

1948 Tampereen kaupungin tilastollinen vuosikirja. Tampere: Tampereen kaupunginkanslia.

TKL vk Tampereen Kaupunkilähetyksen vuosikertomukset. Tampere.

Sanomalehdet ja aikakausjulkaisut

Aamulehti

Huoltaja

Kotimaa

Vartija

Kirjallisuus

Ahola, Minna

1996 Ihanteena yhteys. Aarne Siirala, Seurakuntaopiston kiistelty johtaja. Helsinki: Kirjaneliö.

2004 Joensuu, Matti (1915–2003) Kirkon perheneuvonnan pääsihteeri, teologian kunniatohtori. – Kansallisbiografia 4. Helsinki: SKS.

Antikainen, Marjo-Riitta

2006 Demokratian synnystä moderniin moniarvoisuuteen 1900-luvulla. – Kaupunkilaisten kirkko. Helsinkiläisten ja seurakunnan kohtaamisia kuudella vuosisadalla. Helsinki: Otava.

Antila, Armas

1944 Antti solmii sota-avioliiton. Keskustelua avioliittokysymyksestä. Helsinki: Asevelipapit.

Anttila, Anu-Hanna

2005 Yleistettävyyden ongelmat historiallisen sosiologian tutkimuksessa. – Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Toim. Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Gulin, Eelis

1967 Elämän lahjat. Edellinen osa 1893 – 1945. Helsinki: WSOY.

Haavio-Mannila, Elina

1993 Miesten ja naisten väliset suhteet sodan aikana. – Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. Toim. Riikka Raitis & Elina Haavio-Mannila. Helsinki: WSOY.

Heikkilä, Markku

1980 Kristillis-yhteiskunnallisesta sanomalehdestä kirkolliseksi erikoislehdeksi. – Kotimaa 1905–1980. Routavuosien kristillis-yhteiskunnallisesta lehtiyrityksestä monipuoliseksi kristilliseksi kustannusyhtiöksi. Helsinki: Kirjapaja.

Hämäläinen, Timo J. & Heiskala, Risto

2004 Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky. Helsinki: Edita.

Joensuu, Matti

1994 Perheiden kanssa naimisissa. Helsinki: Karas-sana.

Kalela, Jorma

2000 Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Hanki ja jää & Gaudeamus.

Kohonen, Yrjö

1953 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien ja papiston matrikkeli. Toim. Yrjö Kohonen et al. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto.

Kulhia, Ali

2007 Ihmisen puolustaja. Tampereen Kaupunkilähetys ry 100 vuotta. Tampere: Tampereen Kaupunkilähetys.

2008 Tamperelaisten apuna ja lohtuna. Tampereen Kaupunkilähetysten rooli sosiaalityön ja sisälähetysten historiassa 1881–2000. Tutkielma ylempää pastoraalitutkintoa varten Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulille. Painamaton. Tampereen tuomiokapituli.

2009 Avuksi pyynnöstä ja pyytämättä. Tampereen Kaupunkilähetysten kristillissosiaalinen työ ja sen toimintakentät muutoksissa vuosina 1939–1961. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian lisensiaatintutkimus. Painamaton. HYTTK.

Lappalainen, Piio

2008 Mitään et anna ellet itseäsi anna. Reino Rantalaihon elämäntyö Tampereen ensimmäisenä sairaalapappina. Läntinen teologia. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston teologisen tiedekunnan kirjasto myös elektronisena, pysyvä linkki julkaisuun: URN:NBN:fi:joy-20090001.

Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma

- 2008 Kunnan ja kolmannen sektorin innovatiivinen yhteistyö - esimerkkinä sosiaalinen säätiö. – Sosiaaliset innovaatiot ja hyvinvointivaltion muutos. toim. Juho Saari. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Saari, Juho*
2008 Sosiaaliset innovaatiot sosiaali- ja terveysturvan politiikassa. – Sosiaaliset innovaatiot ja hyvinvointivaltion muutos. toim. Juho Saari. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Satka, Mirja*
1994 Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. - Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Sormunen, Eino*
1944 Avioliitto. Vihkimäjuhlaan liittyviä muistoja, opetuksia ja kehoituksia. Helsinki: Kirjapaja.
- Viika, Kaarle*
1994 Kirkon perheneuvonnan viisi vuosikymmentä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 9. Helsinki: Kirkkohallitus.